

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕКЛАДУ

О. В. Государська, канд. філол. наук, докторант,
Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ-150, 03680, Україна;
E-mail: gosudarskaya@mail.ru

У статті здійснюється аналіз класичних моделей перекладу (теорія формальної та динамічної еквівалентності, теорія закономірних відповідностей, інформаційна теорія перекладу, ситуативно-денотативна модель, функціонально-прагматична модель, теорія рівнів еквівалентності, інтерпретативна теорія) з метою з'ясування їхніх переваг і недоліків та формування на їхній основі такої моделі перекладу, яка б мала універсальне застосування під час як усного, так і письмового перекладу текстів різного жанрового спрямування. Автори вищезазначених моделей наголошують на важливості адекватної передачі при перекладі комунікативно значимої інформації, однак не надають чітких відповідей на запитання: як виявити релевантні елементи змісту, як відбувається процес відтворення фрагментів дійсності, покладених в основу тексту оригіналу, і найголовніше – як створити універсальну модель перекладу.

Ключові слова: класична модель перекладу, універсальність, адекватність перекладу, усний переклад, письмовий переклад, комунікативно значима інформація.

Залучення надбань точних наук до вирішення лінгвістичних і перекладознавчих завдань, активна фаза якого спостерігається протягом останніх десятиліть, повинне забезпечити перенесення абстрактних ментальних актів у площину матеріальності й конкретності з метою досягнення чіткого розуміння механізмів перебігу розумових процесів під час перекладу та підкріплення теоретичних даних міцним підґрунтям доказової бази. Одним з таких запозичених понять, швидко поширюваних у галузі перекладознавства, є *модель*.

У перекладознавстві за допомогою моделювання здійснюються спроби висвітлення процесу переходу від одного мовного коду до іншого. Термін *модель перекладу*, введений американським лінгвістом Ю. Найдою, у сучасній науці розуміється як “умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад усього оригіналу чи якоїсь його частини” [1, с. 220]. За допомогою моделювання перекладознавці ставлять собі за мету відтворити процес перекладу в цілому, вказати загальний напрям руху думки перекладача і послідовні етапи переходу від оригіналу до перекладу.

Перші моделі перекладу були побудовані на принципах встановлення модифікацій форми (Ю. Найда [3]), закономірної відповідності (Я.Й. Рецкер [2]), еквівалентності (В.Н. Комісаров [1]), релевантності змісту (Р.К. Мін'яр-Белоручев [4]), ситуативної залежності (В.Г. Гак [5], І.Й. Ревзін, В.Ю. Розенцвейг [6]), впливу внутрішньо- та зовнішньомовних чинників (О.Д. Швейцер [7]) тощо. В їхню основу покладений матеріал взаємодіяції лексичних і синтаксичних одиниць різних мов світу, накопичений протягом тривалої практичної діяльності перекладачів. Згідно із цим моделями, для здійснення якісного перекладу потрібно засвоїти перелік формальних паралелей, встановлений для певної мовної пари.

Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, сучасною тенденцією перекладознавства до моделювання процесу перекладу, а з іншого, – зверненням до питань взаємозв'язку мови і наукового мислення людини крізь призму міждисциплінарного підходу. Залишається невирішеною наукова проблема створення універсальної моделі перекладу, що може використовуватися для відтворення мовою перекладу текстів різної жанрової приналежності.

Мета – здійснити критичний аналіз класичних моделей перекладу та виявити переваги та недоліки кожної з них.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні **завдання**:

- виявити найвпливовіші моделі перекладу у другій половині ХХ століття;
- проаналізувати відібрані моделі з точки зору універсальності їхнього використання для різних видів і типів перекладу, а також можливості осягнення глибинних зв'язків, що встановлюються між оригіналом і перекладом.

Основний **методи** дослідження є загальнонауковими – *спостереження, аналіз, зіставлення, опис*. Вони сприяють виявленню основних характеристик кожної моделі перекладу та їхньому оцінюванню

Об'єкт дослідження – класичні моделі перекладу.

Предметом дослідження є переваги і недоліки класичних моделей перекладу з точки зору досягнення основних вимог – універсальності використання і адекватності текстів оригіналу і перекладу.

Теорія формальної та динамічної еквівалентності, розроблена ініціатором введення поняття “модель” у лінгвістику Ю. Найдою, висвітлює два полярні типи перекладу: для першого основоположним є дотриманням форми і змісту тексту оригіналу, для другого – максимальної ідентичності впливу на читача. Формально-еквівалентний переклад передбачає максимально можливе точне відтворення граматичних одиниць: іменник перекладається іменником, прикметник – прикметником тощо; ідіоми перекладаються буквально з метою демонстрації вихідних елементів культури мови оригіналу; речення не можуть додатково членуватися чи перебудовуватися; зберігаються всі формальні покажчики – знаки пунктуації, абзаци, поетичні форми [3, с. 20]. Ю. Найда усвідомлює, що далеко не всі складові оригінального тексту здатні отримувати відповідні еквіваленти у мові перекладу (напр., каламбури, хіязми, рими та ін.). У таких випадках перекладач має надавати необхідні пояснення [3, с. 21]. Окрім граматичної відповідності при формально-еквівалентному перекладі бажана “постійність у вживанні слів”, під якою Ю. Найда розуміє, насамперед, узгодженість термінології. Для досягнення чіткішої передачі значення оригіналу буквально перекладаються ідіоми [3, с. 21]. Звісно, такий переклад є далеким від ідеалу, але у певних ситуаціях, на думку Ю. Найди, має цінність (напр., під час зіставних лінгвістичних досліджень).

У перекладах, орієнтованих на динамічну еквівалентність, увага спрямовується, перш за все, на реакцію адресата повідомлення. Вони повинні бути “природними”, тобто “задовольняти потребам мови перекладу і культури в цілому; контексту повідомлення і аудиторії, якій воно адресується” [3, с. 23]. Мовно-культурне пристосування перекладу відбувається в плані граматики (заміна порядку слів, вживання замість одних частин мови інших) і лексики (вибір з численних альтернатив). На лексичному рівні виділяються назви, для яких легко віднайти міжмовні паралелі; назви на позначення неоднакових, але схожих за функціями предметів у різних культурах; назви специфічних атрибутів, що перекладаються із залученням іноземних форм [3, с. 24].

Маючи потребу в задоволенні контексту повідомлення, динамічно-еквівалентний переклад не обмежується граматичними і лексичними відповідностями, торкаючись навіть таких тонких структур, як інтонація, ритм речень оригіналу, емоційний тон дискурсу [3, с. 26]. Про те, наскільки відповідає аудиторії мова перекладу, можна судити по здатності її до декодування закладеної у повідомленні інформації.

Хоча наукові здобутки Ю. Найди лише фрагментарно відбивають перебіг перекладацького процесу і не формують повноцінної моделі, його безперечною заслугою є окреслення загальних правил здійснення перекладу, що максимально зберігає “природність” повідомлення, переданого іншомовними засобами; виділення тих характеристик повідомлення, якими під час перекладу можна пожертвувати, і ті, що мають бути обов'язково переданими. Особливу увагу послідовників Ю. Найди привернула виявлена ним можливість опису і систематизації формальних трансформацій, дослідження яких буде домінувати протягом розвитку перекладознавства у другій половині ХХ ст.

Теорія закономірних відповідностей, запропонована Я. Й. Рецкером, побудована на даних зіставного аналізу мов світу і сконцентрована передусім на формальному відтворенні змісту вихідного тексту іншомовними засобами. Дослідник наголошує на необхідності виділення у тексті оригіналу “структурно-семантичних вузлів”, що мають бути цілісно передані мовою перекладу [2, с. 10]. Я. Й. Рецкер визнає, що сформована ним теорія здатна встановити лише загальні параметри, в межах яких перекладач повинен здійснювати пошук варіантів для відтворення вихідних лексем і граматичних конструкцій, яких може бути досить багато [2, с. 11].

При здійсненні вибору перекладачеві потрібно передусім спиратися на *еквівалентні відповідності*, що характеризуються “постійною рівнозначністю” і не залежать від контексту [2, с. 13]. Встановивши їх, він отримує можливість визначитися із правильним перекладом *варіантних відповідностей*, що “встановлюються між словами тоді, коли в мові існує кілька слів для передачі одного й того ж значення вихідного слова” [2, с. 18].

Для вірного розкриття контекстуальних значень опори на еквівалентні відповідностей часто буває недостатньо. Тоді до процесу залучається широкий контекст (встановлений загальний зміст сусідніх речень чи цілого абзацу) [2, с. 23]. Окрім того, нерідко трапляються випадки, коли з’ясування відповідника певного елемента тексту неможливе навіть при зверненні до будь-яких інших його частин. За таких обставин потрібно враховувати екстралінгвістичний контекст – предметне оточення і мовленнєву ситуацію [2, с. 37].

Маючи схильність до раціонального вирішення виникаючих проблем, Я.Й. Рецкер робить спроби віднайти логічні закономірності в процесі перекладу. Так, під час розкриття контекстуального значення іншомовного слова перекладач може вдаватися до наступних лексичних трансформацій: диференціація, конкретизація, генералізація значення, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація втрат [2, с.45]. Фразеологізми найчастіше перекладаються шляхом повного чи часткового їх переосмислення – “різних за ступенем і характером семантичних зрушень” [2, с. 147].

З метою створення “найвигідніших умов для рельєфного вираження думки” перекладачам доводиться здійснювати граматичні трансформації, що передбачають повні чи часткові реконструкції речення, заміну частин мови і членів речення [2, с.82]. Значно складніше Я.Й. Рецкеру визначитися із порядком передачі стилістичних особливостей тексту, що в більшості випадків є оригінальною і потребує індивідуального підходу.

Розчленовування процесу перекладу на окремі ланки в жодному випадку не передбачає ігнорування цілісного сприйняття тексту оригіналу [2, с. 205]. Виявлені варіанти універсальних лексичних і граматичних трансформацій, що формують ядро теорії закономірних відповідностей, покликані скоріше схематично окреслити можливості перекладача, ніж створити алгоритм його дій. Перекладацький процес включає два етапи – розуміння перекладачем тексту оригіналу і передача його змісту засобами іншої мови. Модель, запропонована Я.Й. Рецкером, не пояснює принципів осягнення змісту вихідного тексту, хоча при перекладі з нерідної для перекладача мови або у сфері, спеціалістом якої він не є, цей етап може стати складнішим.

Інформаційна теорія перекладу Р.К. Мін’яра-Белоручева є певним відхиленням від суто формального напрямку в бік визначення обсягу інформації, що має підлягати обов’язковій передачі при перекладі. Не підлягає сумнівам той факт, що адресати по-різному сприймають один і той самий текст, хоча його інформаційна насиченість є величиною незмінною. Якість сприйняття тексту залежить не тільки від мовних навичок адресата, а й від загального запасу його знань. На думку Р. К. Мін’яра-Белоручева, перекладач має сам володіти достатнім рівнем фонових знань для вірного сприйняття тексту, здійснити адекватну оцінку рівня адресата і передати йому текст таким чином, щоб інформація викликала в нього “очікуваний комунікаційний ефект” [4, с. 44].

Інформаційний запас, який отримує перекладач і адресант, зв'язуючи мовний знак із дійсністю, Р.К. Мін'яр-Белоручев класифікує за ступенями: 1) дозволяє співвіднести лексичну одиницю із певною сферою життя; 2) “родова” конкретизація значення лексеми шляхом зв'язування його з окремим фрагментом цієї сфери; 3) “видова” віднесеність предмета чи явища, позначеного одиницею мовлення; 4) детальні відомості про денотат; 5) глибинне розуміння сутності предмета, явища, дії [4, с. 50-52]. Вільне володіння мовною одиницею можливе лише на рівні інформаційного запасу 3 ступеня [4, с. 57]. Звісно, не можна вимагати від перекладача, якому потрібно працювати з інформацією різних галузей знань, володіти всіма лексичними компонентами мовлення на такому високому рівні, хоча потрібно визнати, що його інформаційний запас впливає на якість перекладу: чим більш обізнаним є перекладач у певній галузі, тим точніше він здатен відбити потрібну інформацію іншомовними засобами.

Виходячи із максимально можливої інформативності окремого знака, важко виміряти межі цієї інформації, яку може нести текст. Перекладачу потрібно чітко знати, які отримані ним дані потрібно передавати під час перекладу, а які варто опустити. З цього приводу Р.К. Мін'яр-Белоручев зазначає: “Інформативність різних відрізків мовлення, різних шарів представляє собою нерівнозначну величину. Одні з них утримують надзвичайно цінну інформацію, інші повторюють вже відоме” [4, с. 60]. Під час сприйняття тексту перекладач має виділити “смыслову квинтесенцію”, “інформацію, що не може бути підказана ані ситуацією, ані контекстом”, базуючись на тих “лексичних одиницях, що несуть унікальну інформацію” [4, с. 69].

Окрім ключової інформації, у тексті є додаткова, уточнююча, повторювальна і нульова. Інформаційна модель Р.К. Мін'яра-Белоручева може застосовуватися для вичленювання даних різної комунікативної цінності. Однак при перекладі передається лише та інформація, що є значимою для адресата. Формалізація цього процесу здійснюється дослідником, базуючись на теорії невідповідностей між текстами перекладу і оригіналу, що проявляються у кількості та якості інформації, що в них утримуються [4, с. 131-132].

У межах інформативної моделі перекладу перекладач може скористатися методом сегментації, методом записів або методом трансформації вихідного тексту. Метод сегментації використовується для письмового перекладу і включає наступні операції: підготовка відрізка тексту відповідної величини; сегментація визначеного відрізка; виявлення домінуючої інформації сегмента; вільне економне позначення виявленої домінуючої інформації; породження тексту мовою перекладу; редагування отриманого тексту шляхом його зіставлення із текстом оригіналу [4, с. 143-149].

Метод записів застосовується при послідовному перекладі і ставить перед перекладачем наступні завдання: здійснення постійної селекції всього лексичного матеріалу тексту під час прослуховування з метою виділення ключової інформації; її фіксацію за допомогою скороченого буквеного запису із чітко визначеними межами кожного речення, синтаксичними зв'язками всередині речень і між ними; породження перекладеного тексту на основі зроблених записів [4, с. 164].

При синхронному перекладі вдаються до методу трансформації вихідного тексту, що передбачає здійснення лексичних трансформацій з метою пошуку лаконічних знаків у мові перекладу для означення ключової інформації; граматичних трансформацій – задля отримання поширених і нескладних синтаксичних конструкцій у мові перекладу; мовленнєвої компресії, яка здійснюється завдяки залученню всіх видів трансформації [4, с. 167]. Позитивним уже є той факт, що Р. К. Мін'яр-Белоручев відмовляється від лінгвістичного підходу до процесу перекладу як міжмовної трансформації в бік розгляду вихідного тексту як об'єкту інформації. Однак залишається невирішеним питання стосовно того, які критерії потрібно застосувати для здійснення ранжування смислів за ступенем значущості і які з них потрібно й можна опускати при перекладі.

Ситуативно-денотативну модель, в світлі якої перекладацький процес передбачає з'ясування і відтворення ситуації, що описує текст оригіналу, засобами мови перекладу, обстоював В.Г. Гак. Дослідник, спираючись на ідею про відсутність різниці між формами мислення носіїв різних мов, вважає, що незбіжність у способах позначення одних і тих самих предметів і ситуацій пов'язана із вибором ознаки, що покладається в основу їхнього найменування кожним окремим етносом [5, с. 223], але причин цього факту він не називає. Акцент на вивчення перекладу в тісному зв'язку із ситуацією, що виступає у ролі інваріанту, сприяє зміні площин дослідження перекладацького процесу з мови на мовлення. У зв'язку із цим переходом на перший план виступає висловлювання, що безпосередньо співвідноситься із ситуацією, оскільки, на відміну від інших мовних знаків, має предикативність і модальність [5, с. 247]. Оскільки у мовленні не тільки частина визначає ціле, а й навпаки, слово, потрапляючи у висловлювання, “втрачає свої контури”, набуває нових значень, які у стані ізоляції проявлялися лише потенційно, і трансформується у складову висловлювання, беручи участь в описі ситуації поряд з іншими частинами [5, с. 248].

Ситуація, навіть на матеріалі однієї й тієї ж мови, може бути описана різним чином. Цей опис передбачає формування синтаксичної структури ситуації, так як ми її бачимо, після чого відбувається виділення, найменування і заповнення її елементами ситуації. Отже, не структура формується зі слів, а слова “підгоняються” під конструкцію [5, с. 257]. Різниця між формами, що виражають одну й ту саму ситуацію, полягає у визначенні різних елементів, акцентуванні в них різних сторін і групуванні їх різним чином. Перехід між формами, що виражають одну й ту саму ситуацію, відбувається за правилами трансформацій [5, с. 257], детальному описові яких приділяється особлива увага у праці В.Г. Гака “Мовні перетворення” [5].

Цінним є те, що досліднику частково вдалося відмежуватися від міцно усталеної традиції підкріплювати теоретичні положення встановленням міжмовних еквівалентів. Здійснити переклад в його розумінні – “означає відбити вірно й повністю засобами однієї мови те, що вже відбито раніше засобами іншої” [8, с. 10]. Описані ним на матеріалі російської і французької мов лексичні та граматичні трансформації, надають інформацію про способи відбиття різноманітних ситуацій, що мають підлягати подальшій розробці і систематизації.

Однак, визнаючи можливість виникнення у перекладача труднощів, пов'язаних із пошуком відповідників, В.Г. Гак наполягає на засвоєнні готових міжмовних еквівалентів і радить вживати їх відповідно до випадку [9, с. 9-10], зводячи, таким чином, нанівець всю глибину своїх роздумів стосовно механізмів досягнення максимального можливого співвіднесення *ситуація / мовна форма*.

В основі *функціонально-прагматичної (динамічної)* моделі, представленій О. Д. Швейцером, лежить розуміння перекладацького процесу як одного з найскладніших видів мовленнєвої комунікації, що знаходиться під впливом численних мовних і позамовних факторів [7, с. 206]. Останні включають систему і норми двох мов, особливості двох культур, дві комунікативні ситуації (первинну – породження вихідного тексту і вторинну – перенесення його в інший мовно-культурний простір), предметну ситуацію, функціональну характеристику оригінального тексту, норми перекладу. Вищезазначені фактори О.Д. Швейцер називає детермінантами перекладу, що, по-різному впливаючи на текст, формують перекладацьку стратегію [7, с. 28].

Головною метою перекладача має стати створення вторинного тексту, що репрезентує первинний в іншому мовно-культурному вимірі та може здійснювати на його представників такий самий комунікативний ефект, як і первинний у природному для нього середовищі [7, с. 81]. Зазначена настанова О.Д. Швейцера завдає суттєвого удару тим теоріям перекладу, що побудовані на постулаті про можливість перекладу інформації будь-якого характеру будь-якими мовами. Наприклад, Л.С. Бархударов, захопившись ідеєю про рівність всіх мов світу, стверджує: “Мови будь-якої граматичної будови в стані відбити будь-яку думку і будь-яке поняття” [10, с. 19].

Звісно, перекладач може шляхом транслітерації, транскрипції, калькування, наближеного, описового і трансформаційного способів перекладу передати відсутні у мові реалії. А що робити, коли весь текст побудований на таких реаліях? Чи можна у такому випадку розраховувати на адекватне його сприйняття адресатом? Без тривалої додаткової роботи з аудиторією, спрямованої на підготовку її свідомості до сприйняття тексту? Однозначно, ні.

Отже, можливості перекладача не є безмежними: він здатен дотримуватися часткової еквівалентності при перекладі задля досягнення адекватності сприйняття тексту цільовою аудиторією, але лише тоді, коли ця мета є досяжною і не призводить до руйнування смислової канви вихідного тексту вшент. У такому випадку мова вже йде не про переклад, а про створення нового тексту.

Теорія рівнів еквівалентності є фактично узагальненням основних позицій всіх вищенаведених теорій. Її автор, В.Н. Комісаров, систематизує факти, отримані його попередниками про характер трансформацій, що можуть застосовуватися під час перекладацького процесу, і виділяє чотири рівні еквівалентності – “змістової близькості оригіналу і перекладу” [1, с. 251]. На першому рівні здійснюється лише збереження мети комунікації. Другий – характеризується спільністю оригінального і перекладеного висловлювання не тільки за цільовими установками, але й за ситуативною орієнтованістю. На третьому – до компонентів змісту другого рівня додається паралелізм у способах опису ситуації [1, с.67-68]. Значна, хоча і неповна, відповідність лексичного складу висловлювання і його синтаксичних структур у сукупності із характеристиками, визначеними на першому, другому і третьому рівнях, вважається найвищим проявом схожості між текстами оригіналу і перекладу і, за В.Н. Комісаровим, виступає четвертим рівнем еквівалентності [1, с.72].

На думку В.Н. Комісарова, для здійснення своєї роботи якісно перекладач повинен знати систему відповідностей, що можуть встановлюватися між компонентами певної мовної пари, прийоми і методи перекладу, вміти обирати необхідний відповідник і найефективніший прийом в залежності від умов конкретного контексту, враховувати прагматичні фактори, що впливають на хід перекладацького процесу [1, с. 227]. Норма еквівалентності перекладу не є незмінним параметром і має узгоджуватися із іншими вимогами до нормативного перекладу: жанрово-стилістичною відповідністю; правилами норми і узусу, встановленими для певної іноземної мови; забезпеченням прагматичної цінності перекладу; досягненням максимальної близькості перекладеного тексту до оригінального [1, с. 229]. Отже, В. Н. Комісаров не змінює загального курсу перекладознавства, спрямованого на пошук еквівалентів між різними мовами і визначення перекладу процесом міжмовних перетворень. Узагальнюючий характер запропонованої ним теорії рівнів еквівалентності свідчить про достатню розробленість проблеми встановлення відповідників, принаймні на матеріалі європейських мов, і необхідності розгляду сутності перекладацького процесу під іншим кутом зору.

Автори *інтерпретативної теорії* Д. Селескович і М. Ледерер виділяють три рівня здійснення перекладу: *мотиваційний*, що передбачає відбір варіантів у мові перекладу для репрезентації певного слова мови оригіналу; *значеннєвий* – спрямований на переклад семантизму висловлювань чи фраз, і *смісловий* – передача інформації, закладеної в текстах [11, с. 126]. Останній рівень перекладу вважається французькими лінгвістами найбільш продуктивним, оскільки він передбачає адекватне розуміння і перевираження девербіалізованого смислу таким чином, щоб максимально точно донести до адресата інформацію, сформовану адресантом.

Французькі лінгвісти констатують, що для вираження понять і формулювання ідей представники окремих етносів використовують мову різним чином. Невідповідність спостерігається на двох рівнях – мовному і мовленнєвому [11, с. 86]. Під час передачі смислу підбір еквівалентів, що визначається основою перекладу Ю. Найдою [3], В. Н. Комісаровим [1], Я. Й. Рецкером [2] та ін., отримує лише статус однієї з процедур, здатної застосовуватися тільки для тих елементів, які виявляють

однозначність на рівні мови (напр., цифри, власні назви тощо) [11, с.7-8]. Більша частина тексту підлягає не перекодуванню, що розуміється Д. Селескович і М. Ледерер як перетворення знака однієї мовної системи на знак іншої [11, с. 15], а інтерпретації, тобто розкриттю тих ідей, що виражені за допомогою певних висловлювань [11, с. 8]. Відповідно, головним завданням перекладача стає розуміння мовлення з подальшою його передачею адресату доступним способом [11, с. 19].

Згідно з інтерпретативною теорією, об'єктом перекладу слід вважати смисл, ступінь розкриття якого залежить як від лінгвістичних, так і від екстралінгвістичних компетенцій перекладача [11, с. 21], а саме: знання *ситуації*, під впливом якої формується висловлювання; *вербального контексту*, тобто одночасного зберігання у пам'яті перекладача комплексу слів, що дозволять уникнути полісемічності наступного компонента мовленнєвого ланцюга; *когнітивного контексту* – динамічної єдності інформативних фактів, що надає слухачу процес розгортання мовлення [11, с. 44-45].

Д. Селескович і М. Ледерер асоціюють процес інтерпретації з усним перекладом. Здійснення письмового перекладу дозволяє перекладачу підключити процес свідомості, що, на думку Д. Селескович і М. Ледерер, заважає виділенню чистого смислу і примушує концентруватися на формі [11, с. 44-45]. Слід зауважити, що франц. *interprétation*, яке фігурує в назві теорії Д. Селескович і М. Ледерер, одночасно позначає 'тлумачення' і 'усний переклад'. Французькі лінгвісти вкладали у цей термін друге з наведених значень, на що вказує описана в їхніх працях "Interpréter pour traduire" [11] і "Pédagogie raisonnée de l'interprétation" [12] методика здійснення процесу перекладу (йдеться не про письмовий, а про усний послідовний та синхронний види).

В українській мові *інтерпретація* розуміється як 'тлумачення', що спричиняє певну невідповідність фр. *théorie d'interprétation*, пов'язаного з усним перекладом, і укр. *інтерпретативна теорія*, що може поширюватися на тлумачення будь-якого тексту. Однак ця неточність у перекладі терміна, хоча і дещо видозмінила розуміння сутності теорії Д. Селескович і М. Ледерер для українських читачів, сприяла поширенню їхніх ідей з усного перекладу на переклад у принципі, що є абсолютно справедливим.

Висновки. Серед великої кількості різноманітних моделей перекладу, створених за останні п'ятдесят років, найпоширенішими вважаються теорія формальної та динамічної еквівалентності, теорія закономірних відповідностей, інформативна, ситуативно-денотативна, функціонально-прагматична, теорія рівнів комунікації. В основу перших моделей перекладу (Ю. Найда, Я.І. Рецкер) покладений матеріал взаємодіяльності лексичних і синтаксичних одиниць різних мов світу, накопичений протягом тривалої практичної діяльності перекладачів. Згідно із цим моделями, для здійснення якісного перекладу потрібно засвоїти перелік відповідностей, встановлений для певної мовної пари. Згодом дослідники змінюють акценти, наголошуючи на важливості здійснення пошуку найсуттєвішої інформації, що повинна адекватно передаватися (Л. С. Бархударов, Р. К. Мін'яр-Белоручев); визначенні денотата чи ситуації через вихідний текст для створення перекладу на їхній основі (В. Г. Гак); досягненні еквівалентності функціонально-ситуативного змісту оригіналу (В. Н. Комісаров); інтерпретації смислу при перекладі (Д. Селескович, М. Ледерер). Однак вищезазначені дослідники не пропонують конкретного алгоритму дій стосовно того, як виявити релевантні елементи змісту, як відбувається процес відтворення фрагментів дійсності, покладених в основу оригіналу, і вважають неможливим створення уніфікованої моделі для перекладу надзвичайно різноманітних за своєю природою текстів.

Спільним для більшості теорій, сформованих у ХХ ст. є те, що вони, незалежно від своєї специфіки, зводяться до пошуку еквівалентів між різними мовами, який не відбиває механізмів здійснення якісного перекладу. Більш того, чим більше перекладачеві вдається відірватися від форми тексту оригіналу, занурюючись у суто

смысловий простір, тим якіснішим буде переклад. При цьому дуже важливими є точність і повнота отримання інформації з тексту оригіналу, що неможливо здійснити без аналізу та чіткого розуміння формальної структури вихідного тексту. Отже, на статус універсальної, що не залежить від видів, типів, форм перекладу, працює як на знаковому, так і на суперзнаковому рівнях, може претендувати лише та модель, в основі якої лежить смислова адекватність текстів оригіналу і перекладу.

КРИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕВОДА

О. В. Государская, канд. филол. наук, докторант
Киевский национальный лингвистический университет,
ул. Большая Васильковская, 73, г. Киев-150, 03680, Украина
E-mail: gosudarskaya@mail.ru

В статье осуществляется анализ классических моделей перевода (теория формальной и динамической эквивалентности, теория закономерных соответствий, информационная теория перевода, ситуативно-денотативная модель, функционально-прагматическая модель, теория уровней эквивалентности, интерпретативная теория) с целью выяснения их преимуществ и недостатков и формирования на их основе такой модели перевода, которая имела бы универсальное применение как при устном, так и при письменном переводе текстов разного жанрового направления. Авторы вышеупомянутых моделей подчеркивают важность адекватной передачи при переводе коммуникативно значимой информации, но не предоставляют четких ответов на вопросы: как выявить релевантные элементы содержания, как происходит процесс воспроизведения фрагментов действительности, положенных в основу текста оригинала, и самое главное – как создать универсальную модель перевода.

Ключевые слова: классическая модель перевода, универсальность, адекватность перевода, устный перевод, письменный перевод, коммуникативно значимая информация.

CRITICAL ANALYSIS OF CLASSICAL TRANSLATION MODELS

O. V. Hosudarska, Candidate of Philological Sciences, Doctoral Student
Kyiv National Linguistic University,
73, Velyka Vasylkivs'ka St., Kyiv, 03680, Ukraine
E-mail: gosudarskaya@mail.ru

This article offers the analysis of classical translation models (theory of formal and dynamic equivalence, theory of regular correspondences, informational translation theory, situational and denotative model, functional and pragmatic model, theory of equivalence levels, interpretive theory) to determine their advantages and disadvantages and to form on their basis such a translation model that would have a universal use in both oral and written translation of texts of different genres. The authors of the abovementioned models emphasize the importance of adequate transmission of communicatively relevant information during the translation, but do not provide clear answers to the question: how to identify relevant elements of the content, how the process of the reproduction of reality fragments found in the original text is realized, and the most importantly is how to create a universal translation model.

Keywords: classical translation model, universality, adequacy of translation, interpretation, written translation, communicatively relevant information.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистический аспект) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
2. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Р. Валент, 2007. – 244 с.
3. Найда Ю. А. К науке переводить / Ю. А. Найда // Лингвистические аспекты теории перевода (хрестоматия) / сост. : С. Т. Золян, К. Ш. Абрамян. – Ереван : Лингва, 2007. – С. 4-31.
4. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 208 с.
5. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1998. – 768 с.
6. Ревзин И. И. Основы общего и машинного перевода / И. И. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг. – М. : Высшая школа, 1964. – 237 с.
7. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
8. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.
9. Гак В. Г. Теория и практика перевода. Французский язык / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – М. : Интердиалект+, 2000. – 456 с.
10. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.

11. Seleskovitch D. Interpréter pour traduire / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris : Didier érudition, 1984. – 311 p.
12. Seleskovitch D. Pédagogie raisonnée de l'interprétation / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris : Didier érudition, 1989. – 281 p.

LIST OF REFERENCES

1. Komissarov V. N. Theory of translation (linguistic aspects) / V. N. Komissarov. – M. : Vysshaya shkola, 1990. – 253 p.
2. Retsker Y. I. Theory of translation and translation practice. Essays of linguistic theory of translation / Y. I. Retsker. – M. : R. Valent, 2007. – 244 p.
3. Naida Y. A. To science of translation // Lnhvystycheskye aspekty teoryy perevoda (khrestomatyya) / Y. A. Naida [sost. : S. T. Zolyan, K. S. Abrahamian]. – Yerevan : Lnhva, 2007. – P. 4-31.
4. Mynyar-Beloruhev R. K. Theory and methods of translation / R. K. Mynyar-Beloruhev. – M. : Moskovsky Litzey, 1996. – 208 p.
5. Hak V. G. Language transformations / V. G. Hak. – M. : Shkola "Yazyky russkoy kultury", 1998. – 768 p.
6. Revzyn I. I. Fundamentals of general and machinery translation / I. I. Revzyn, V. J. Rozentsweig. – M. : Vysshaya shkola, 1964. – 237 p.
7. Schweitzer A. D. Theory of translation: status, problems, aspects / A. D. Schweitzer. – M. : Nauka, 1988. – 215 p.
8. Fedorov A. V. Fundamentals of general translation theory / A. V. Fedorov. – M. : Vysshaya shkola, 1983. – 303 c.
9. Hak V. G. Theory and practice of translation. The French language / V. G. Hak, B. B. Hryhoryev. – M. : Interdyalekt+, 2000. – 456 p.
10. Barkhudarov L. S. Language and Translation (Questions of general and particular theory of translation) / L. S. Barkhudarov. – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 1975. – 240 p.
11. Seleskovitch D. Interpréter pour traduire / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris : Didier érudition, 1984. – 311 p.
12. Seleskovitch D. Pédagogie raisonnée de l'interprétation / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris : Didier érudition, 1989. – 281 p.

Надійшла до редакції 1 січня 2016 р.